

כלכלת החברה הערבית בישראל

זרקור על חסמים לתעסוקה

ניצה (קלינר) קסיר, המכון החרדי למחקרי מדיניות

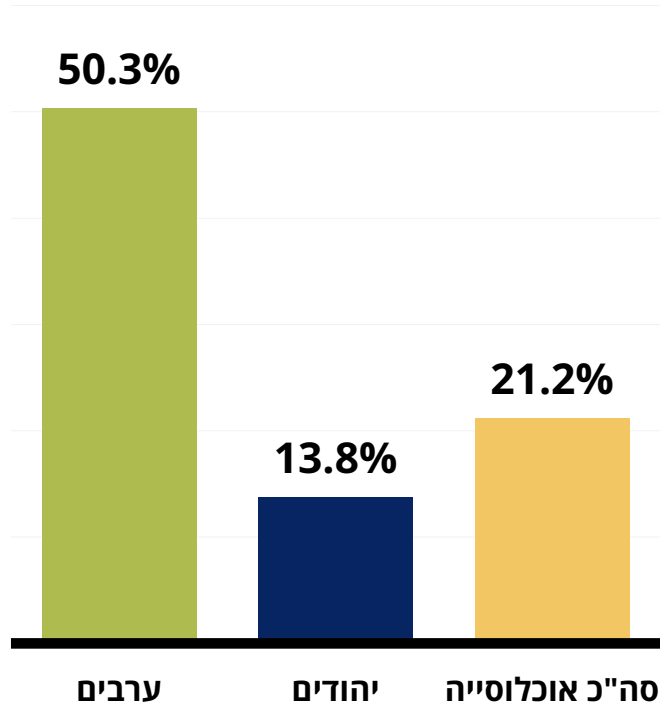
ערן ישיב, ביה"ס לכלכלה ע"ש איתן ברגלס, אוניברסיטת תל אביב

כנס האגודה הישראלית לכלכלה

6 ביוני 2019

המחקר נערך במימון של מכון פאלק, והוא חלק מהספר
"אורות וצללים בכלכלת השוק - המשק הישראלי
1995-2015", עורכים: אבי בן בסט, ראובן גרונאו ואסף
זוסמן, מכון פאלק, האוניברסיטה העברית, 2019 (בקהוב)

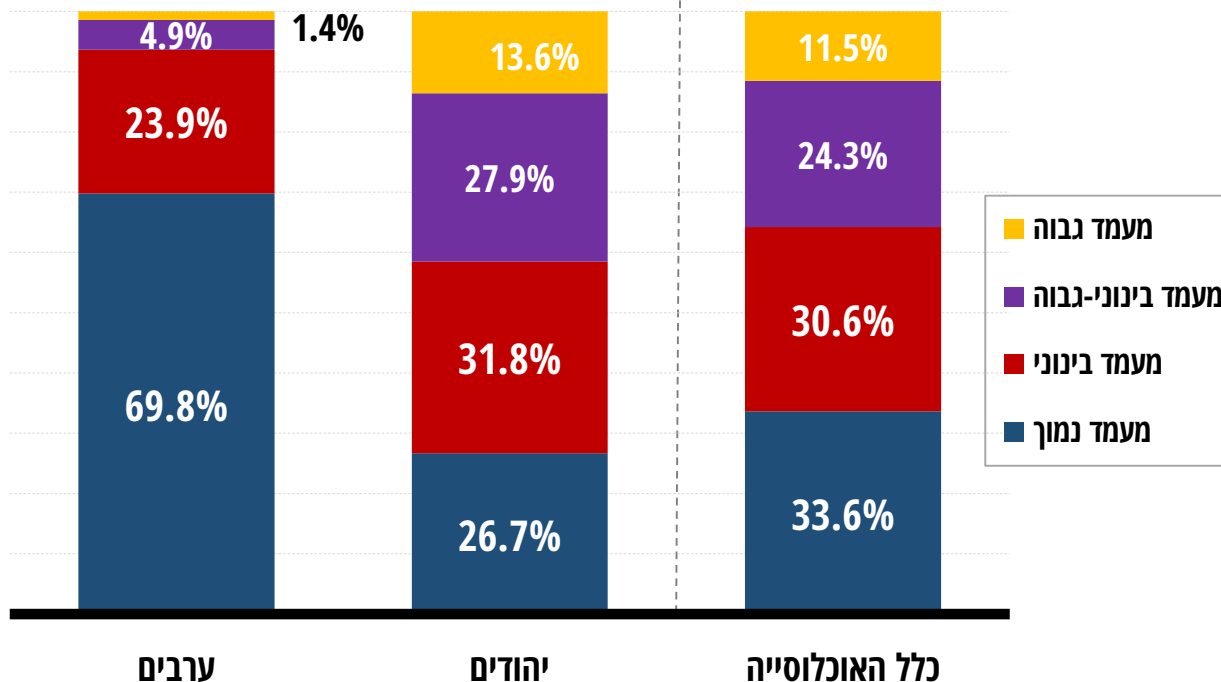
שיעור העניים, 2017

- אחד משני אנשים בחברה הערבית הוא עני
- הערבים מהווים כחמישית מהאוכלוסייה וכחצי מהעניים
- העוני בחברה הערבית – עמוק, מתמשך ובין-דורי

מעמדות כלכליים

התפלגות המעמדות הכלכליים (לפי רמות הכנסה), נפשות, 2017

מעמד נמוך: משקי הבית שהכנסתם נמוכה מ-75% מההכנסה החציונית (לנפש סטנדרטית).

מעמד בינוני: משקי הבית שהכנסתם גבוהה מ-75% מההכנסה החציונית ונמוכה מ-125% (לנפש סטנדרטית).

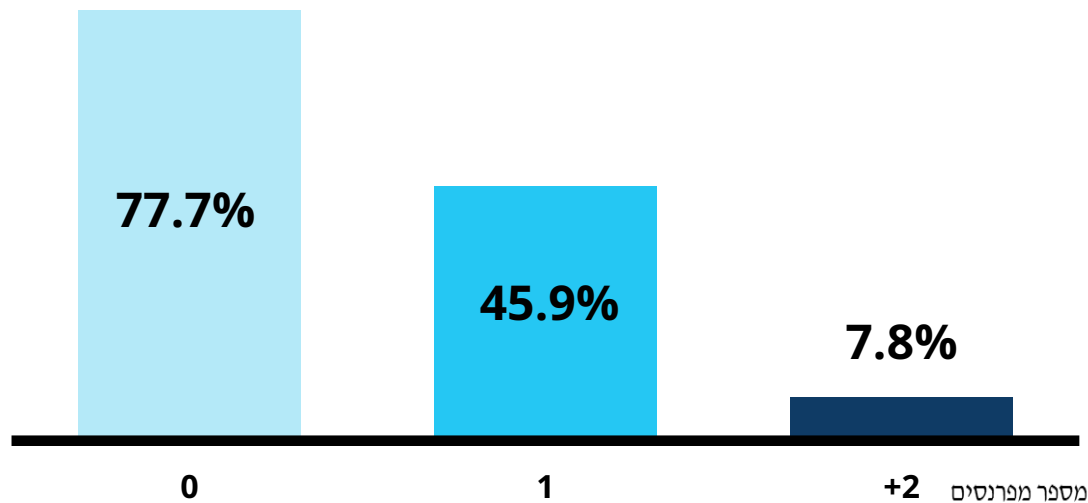
מעמד בינוני-גבוה: משקי הבית שהכנסתם גבוהה מ-125% מההכנסה החציונית ונמוכה מ-200% (לנפש סטנדרטית).

מעמד גבוה: משקי הבית שהכנסתם גבוהה מ-200% מההכנסה החציונית (לנפש סטנדרטית).

בין תעסוקה ועוני

- תעסוקה ואיכות התעסוקה הם גורמים מרכזיים המשפיעים על העוני והמצב הכלכלי

שיעור העניים בישראל, לפי מספר המפרנסים במשק הבית, 2017

ההסתברות להימצא מתחת לקו העוני, קטנה ככל שמספר המפרנסים גדול יותר

- מידת השילוב בשוק העבודה ואיכותו מושפעים גם מרמת הפיתוח הכלכלי-חברתי, ומשליכים עליה

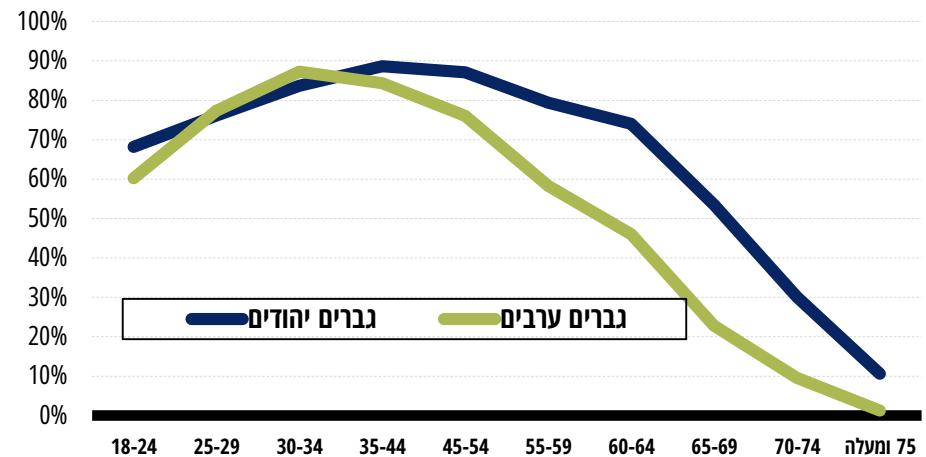
רקע: עוני ותעסוקה

גברים ערבים בשוק העבודה

מאפיינים בולטים:

- שיעור תעסוקה – 76.3% (83.7% בקרב יהודים)
- פרישה מעבודה בגיל צעיר

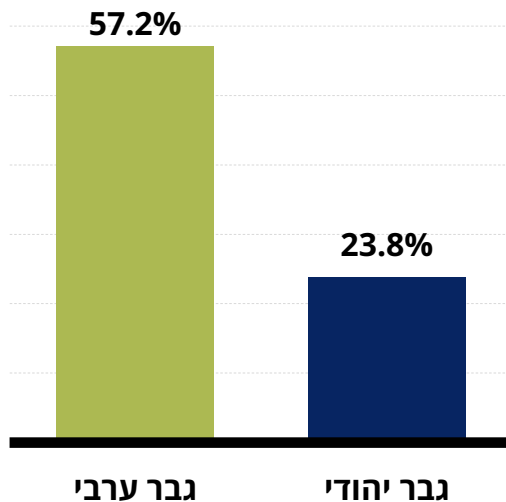
שיעורי התעסוקה של גברים, לפי גיל, אחוזים

- שכר נמוך – השכר של גבר ערבי נמוך בממוצע בכ- 44% בהשוואה לגבר יהודי

- ריכוז תעסוקתי בעבודות פיזיות

שיעור המועסקים במקצועות הצווארון הכחול

- שיעור גבוה של אקדמאים שאינם מועסקים במקצוע שלמדו

רקע: עוני ותעסוקה

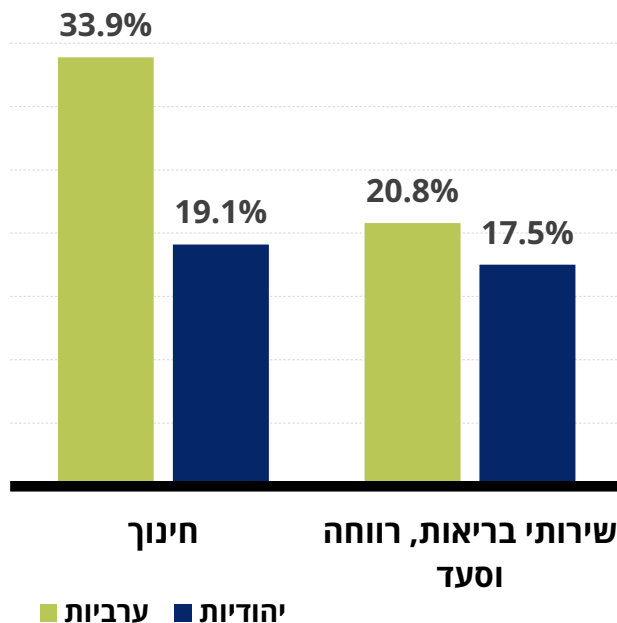
נשים ערביות בשוק העבודה

מאפיינים בולטים:

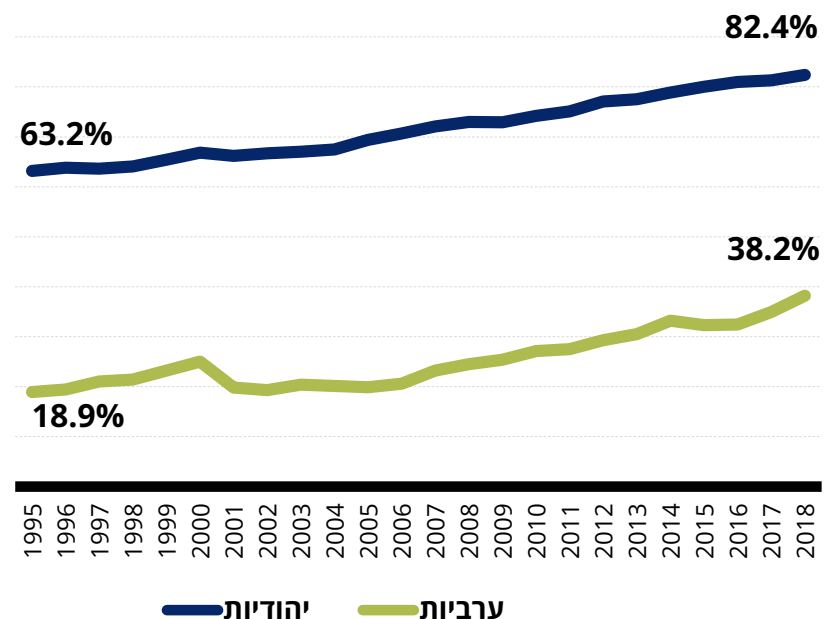
- ריכוז תעסוקתי בענפי השירותים הציבוריים – החינוך והבריאות

- שיעור תעסוקה נמוך מאוד – גדל על פני זמן, אך הפער בהשוואה ליהודיות לא נסגר

תעסוקת נשים, לפי ענף (אחוזים)

שיעור תעסוקה של נשים בגיל העבודה העיקרי

רקע: פערי תעסוקה בין אוכלוסיות

גורמים לפערים בין אוכלוסיות בשוק העבודה

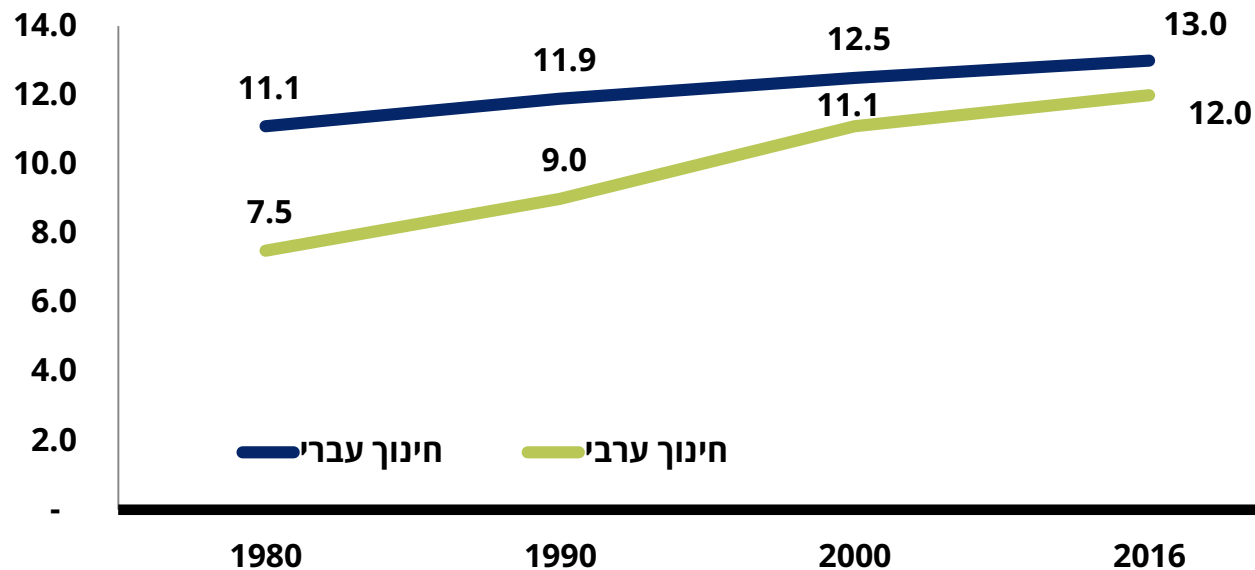
- **חסמים טרום-שוק-העבודה - חסמים לרכישת הון אנושי**
 - הקצאת משאבים שונה
 - אפליה/העדפה-מתקנת בקבלה ללימודים
 - הבדלים באיכות בתי-הספר הקיימים במקום מגוריהן של הקבוצות השונות
 - נורמות חברתיות המונעות מחברי קבוצה כלשהי לעסוק במקצוע מסוים

- **חסמים הקשורים בשוק העבודה**
 - אפליה/העדפה מתקנת
 - רמת התשתיות התחבורתיות, זמינות אזורי תעסוקה נגישים
 - מסגרות לגיל הרך
 - מצבן של הרשויות המקומיות
 - חסמים תרבותיים

- **העדפות אישיות תרבותיות**

הישגי ההשכלה של האוכלוסייה הערבית בישראל מצביעים על עלייה ברמת ההשכלה של קבוצת אוכלוסייה זו, אך עדיין קיימים פערים משמעותיים בינה לבין האוכלוסייה היהודית

חציון שנות השכלה

• הישגיהן של בנות ערביות וקצב השיפור לאורך השנים גבוהים משל הבנים הערבים

בשלב הטרומ אקדמי:

- שיעורי הנשירה של תלמידים ערבים בבתי ספר גבוהים יותר
- רמת הציונים של התלמידים נמוכה יותר (מבחני המיצ"ב, ומבחנים בינלאומיים: PISA, TIMSS ו-PIRLS)
- שיעור הזכאים לתעודת בגרות נמוך יותר (והציונים באנגלית ובמיוחד במתמטיקה נמוכים יותר)
- ההישגים במבחן הפסיכומטרי נמוכים יותר – בחשיבה כמותית, בחשיבה מילולית ובאנגלית

בהשכלה הגבוהה:

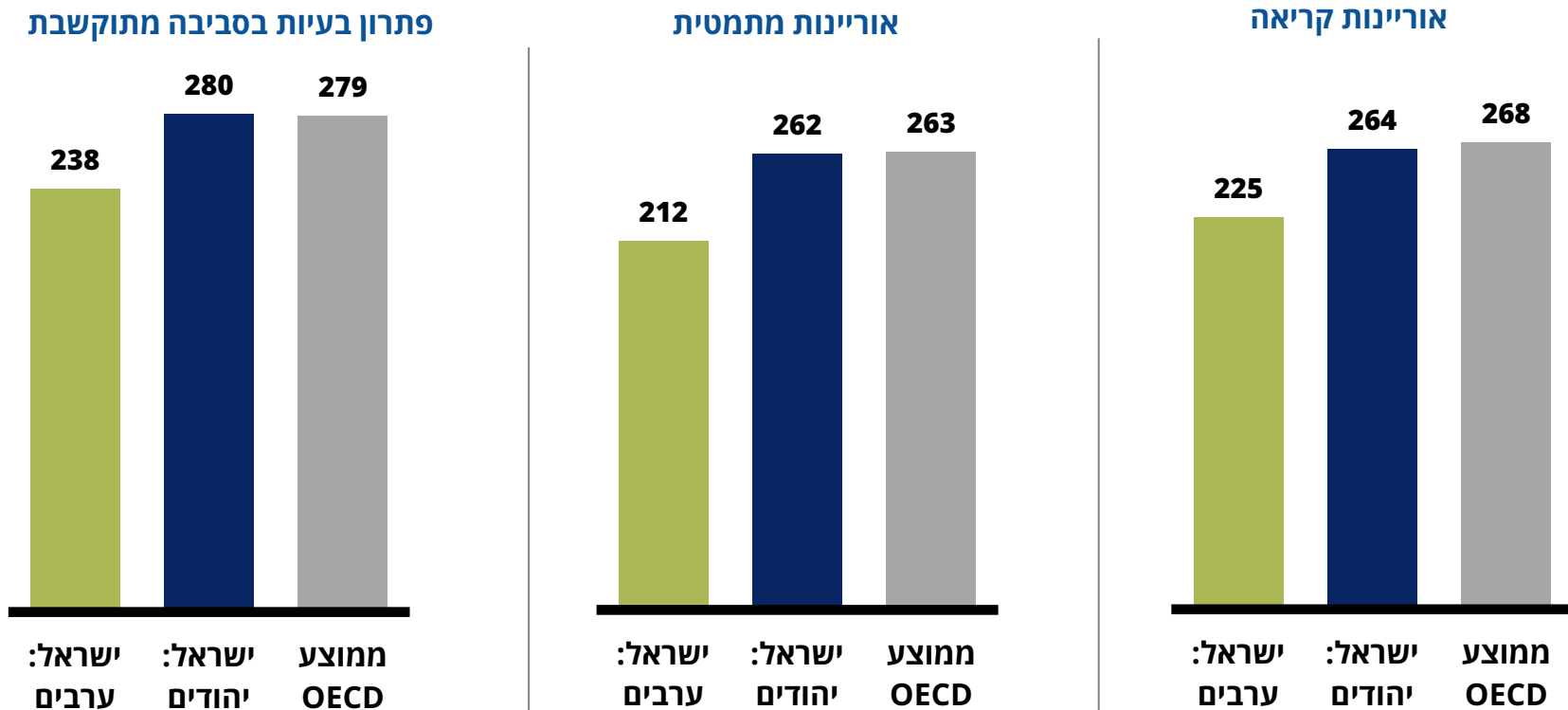
- שיעור הסטודנטים בהשכלה הגבוהה נמוך יותר (ופוחת ככל שעולים בתארים)
- שיעורי נשירה גבוהים יותר
- משך הלימודים לקבלת התואר ארוך יותר
- שיעור גבוה מהסטודנטים לומד במכללות
- שיעור גבוה של סטודנטים הלומדים בחו"ל
- ריכוז גבוה בלימוד מקצועות עם פוטנציאל הכנסה נמוך

הון אנושי - תוצאות

מיומנויות בוגרים:

- רמות המיומנויות הנדרשות לשוק העבודה (אוריינות קריאה, אוריינות מתמטית ופתרון בעיות בסביבה מתוקשבת) נמוכות

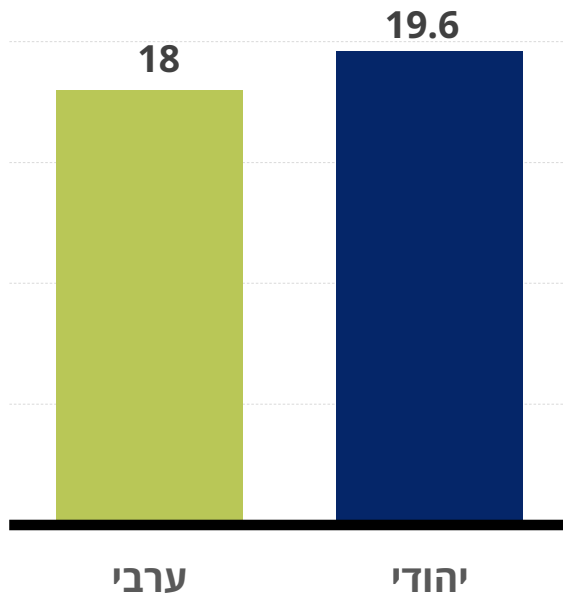
ציון ממוצע במבחני סקר מיומנויות (PIAAC)

הסיבות לפערים

- רמת מערכת החינוך בחברה הערבית

עלות תלמיד בשלב הטרום אקדמי,
לפי אוכלוסייה, תשע"ז, אלפי ש"ח

מקור: אתר שקיפות בחינוך.

- פערי תקצוב במערכת החינוך בשלב הטרום-אקדמי

- התקציב לתלמיד ערבי בשנת תשע"ז נמוך ברמה המצרפית ב- 8.2 אחוזים מהתקציב לתלמיד יהודי
- כאשר בוחנים את גודל הפער לפי שלב חינוך ומדד טיפוח, עולה כי הפער גדול יותר

- בחירה אישית-תרבותית

רקע: חסמים בשוק העבודה

חסמים לאחר רכישת ההון האנושי

- **אפליה** בשוק העבודה (לצד העדפה מתקנת בשירות המדינה)
- הפרות חוקי עבודה
- **רמות תחבורה ותשתיות ציבוריות** נמוכות
- **מחסור באזורי תעסוקה (ותעשייה) נגישים**
- חולשה של **הרשויות המקומיות הערביות** - מקשה על ייזום, תכנון ופיתוח
- חסמי יציאה לשוק העבודה בקרב נשים - כמחסור **במעונות יום**
- חסמים תרבותיים מבית על עבודת נשים ערביות

רקע: פיתוח כלכלי בחברה הערבית

תמונת מצב

- בעקבות הקצאות משאבים והפעלת תכניות מדיניות בתחומים שונים, הנתונים של החברה הערבית על פני זמן, מצביעים על שיפור בתחומים רבים
- אך, הנתונים גם מצביעים על אי סגירת הפערים עם החברה היהודית ברמת הפיתוח הכלכלי

מודל של בחירת עבודה ופיזור תעסוקתי

המודל

מודל של שיווי משקל כללי של **Hsieh, Hurst, Jones and Klenow** (2018)

- **במודל: פרטים** – משקיעים בהון אנושי, צורכים ועובדים בפירמות או במשק הבית
פירמות – פירמות שמייצרות מוצרי תצרוכת ופירמות שמייצרות הון אנושי

- **שיווי-המשקל התחרותי במשק מורכב מ:**

- ✓ בחירות הפרטים לגבי תצרוכת, משלח יד והשקעת זמן ומוצרים בהון אנושי

- ✓ החלטתם על השתתפות בכוח העבודה בכל אחת מהתקופות לאחר רכישת ההון האנושי

- ✓ סך כל יחידות העבודה מכל קבוצת אוכלוסייה בכל אחד ממשלחי היד

- ✓ השכר בכל אחד ממשלחי היד

- ✓ סך התוצר במשק

- המודל מפרק את **תפקידם היחסי של שני סוגי החסמים השונים בשוק העבודה** –
חסמים טרום-שוק-עבודה לרכישת הון אנושי וחסמים בשוק העבודה לאחר רכישת ההון האנושי

מודל של בחירת עבודה ופיזור תעסוקתי

הבדיקה האמפירית

- **נתונים:** מפקד האוכלוסין (1972, 1983, 1995, ו-2008) וסקרי הכנסות של הלמ"ס

- **משך התקופה הנבחנת כ-40 שנים**

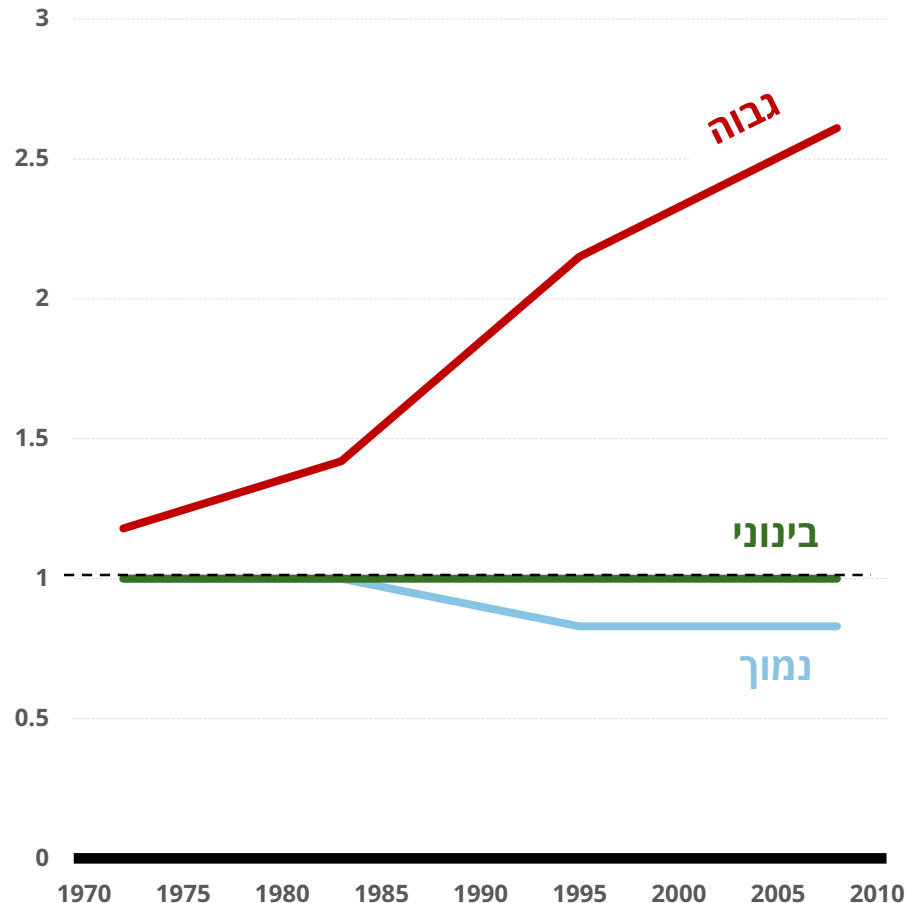
✓ בחנו את החסמים של גברים ערבים ונשים ערביות, בהשוואה לחסמים של גברים יהודים שנורמלו ל-1

✓ חילקנו את **משלח-ייד ל-3 קבוצות** לפי רמת הכישורים הנדרשת: גבוהה, בינונית ונמוכה

תוצאות הבחינה האמפירית של המודל

גברים ערבים - חסמים בתקופת טרום-שוק-העבודה

- במשלח-ייד המצריכים מיומנות גבוהה - עלייה ניכרת בחסמים העומדים בפני גברים ערבים
- במשלח-ייד המצריכים רמת מיומנות בינונית - לא חלו שינויים על פני השנים
- במשלח-ייד המצריכים רמת מיומנות נמוכה - ירידה מסוימת על פני השנים

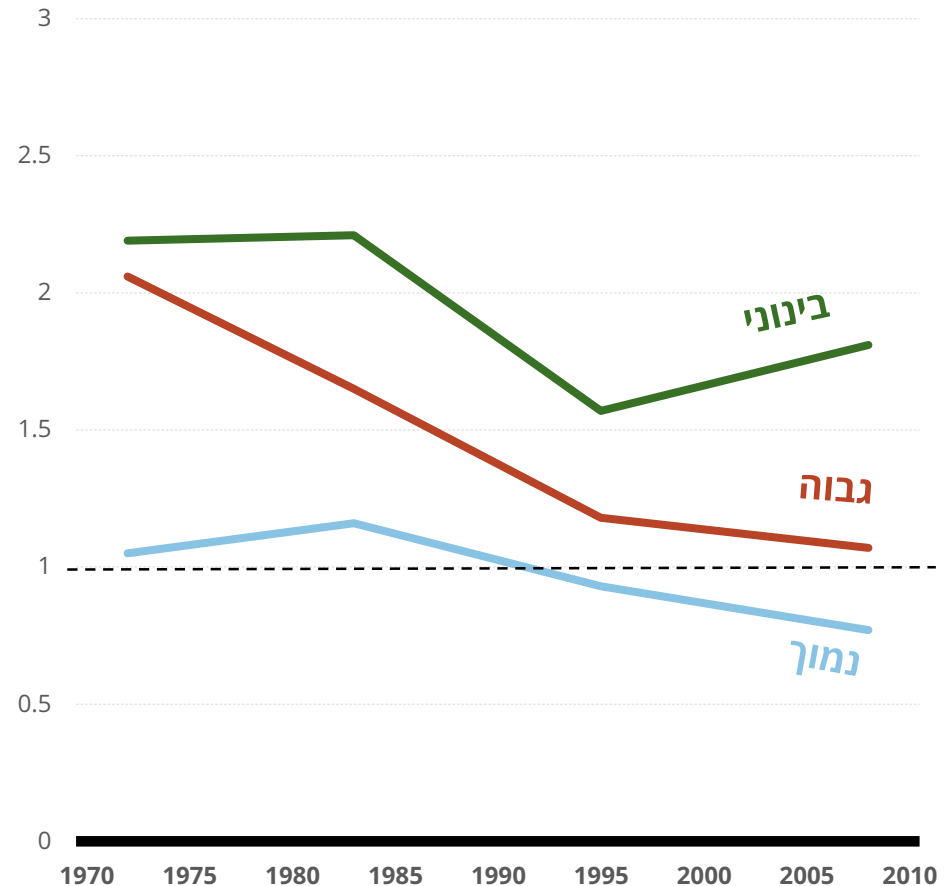

החסמים הם יחסיים - בהשוואה לחסמים של גברים יהודים שנורמלו לערך 1

תוצאות הבחינה האמפירית של המודל

גברים ערבים - חסמים בשוק העבודה

- **מגמת ירידה** בחסמי שוק העבודה
- הירידה בולטת **במשלחי-יד המצריכים מיומנות גבוהה**, אך עדיין קיימים חסמים מסוימים
- **במשלחי-יד המצריכים מיומנות נמוכה** - לא עומדים מול הגברים הערבים חסמים בשוק העבודה, ומשנות ה-90 הם אף נהנים מיתרונות

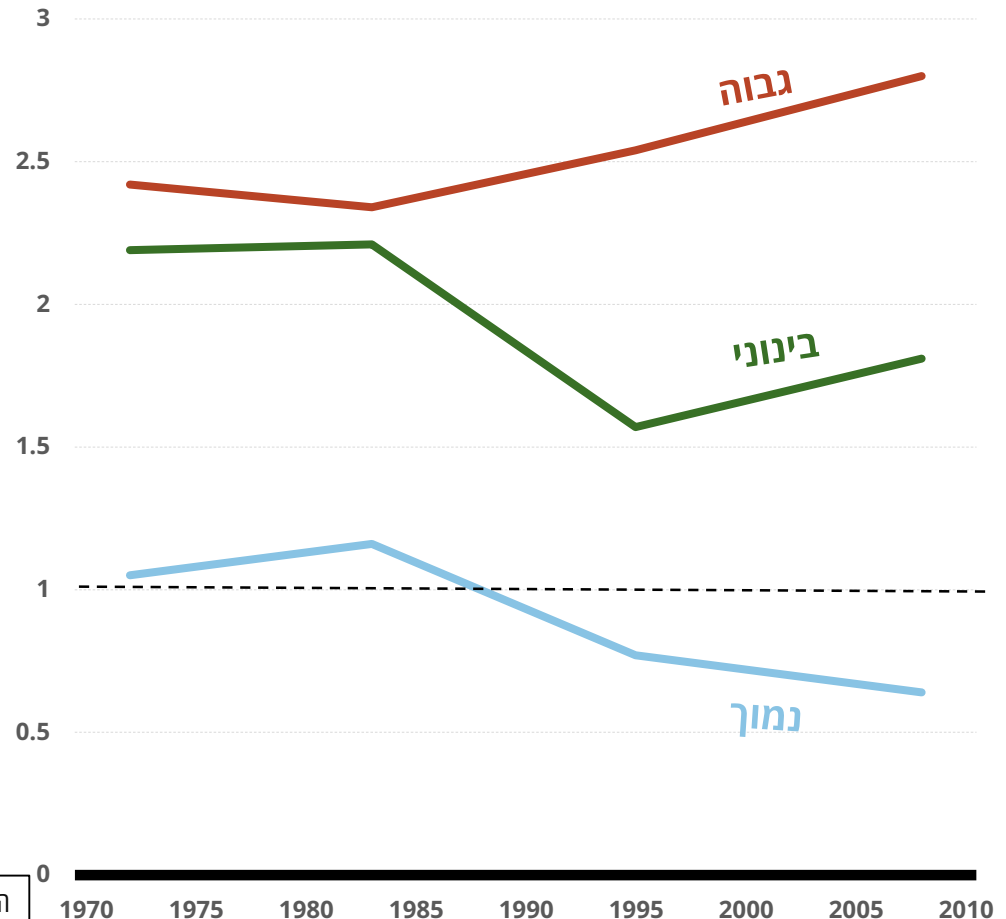

החסמים הם יחסיים - בהשוואה לחסמים של גברים יהודים שנורמלו לערך 1

תוצאות הבחינה האמפירית של המודל

גברים ערבים - סך החסמים

- במשלח-ייד המצריכים מיומנות נמוכה או בינונית - ירידה בחסמים.
- במשלח-ייד המצריכים מיומנות גבוהה - עלייה בחסמים, תוצאה של גידול בחסמים לרכישת הון אנושי, שקוזזו רק באופן חלקי ע"י ירידת החסמים בשוק העבודה עצמו
- החסמים פועלים לריכוז גדול יותר במשלח-ייד המצריכים מיומנות נמוכה. בהינתן השכר הנמוך יחסית, שיעור ההשתתפות יהיה נמוך יותר

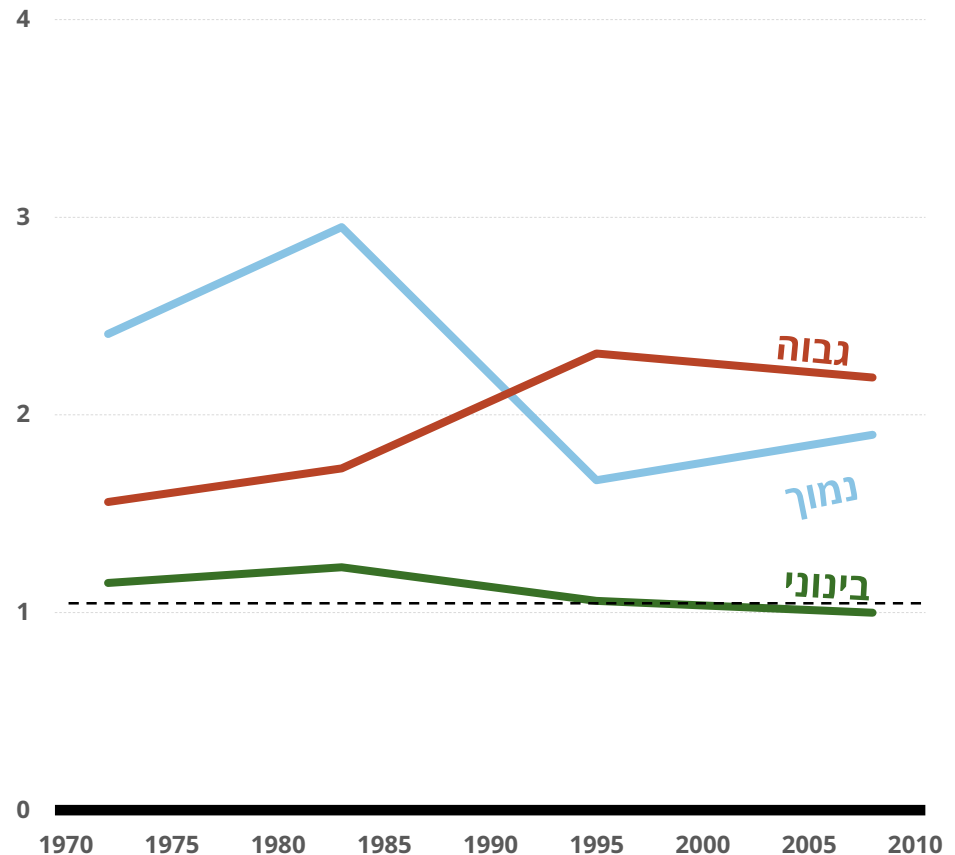
החסמים הם יחסיים - בהשוואה לחסמים של גברים יהודים שנורמלו לערך 1

תוצאות הבחינה האמפירית של המודל

נשים ערביות - חסמים בתקופת טרום-שוק-העבודה

לנשים הערביות חסמים כפולים - בסיס אתני ובסיס מגדרי (ובפרט בהיותן נשים בחברה מסורתית)

- במשלח-היד המצריכים מיומנות גבוהה - עלייה בחסמים
- במשלח-היד המצריכים מיומנות נמוכה ובינונית - ירידה בחסמים בדגש על מיומנות נמוכה
- במשלח-היד המצריכים מיומנות בינונית - החסמים ירדו ונסגר הפער עם גברים יהודים
- בסוף העשור הראשון של שנות האלפיים החסם המשמעותי ביותר הוא במשלח-היד המצריכים מיומנות גבוהה, כשבשנות ה-70 החסם המרכזי היה באלה המצריכים מיומנות נמוכה

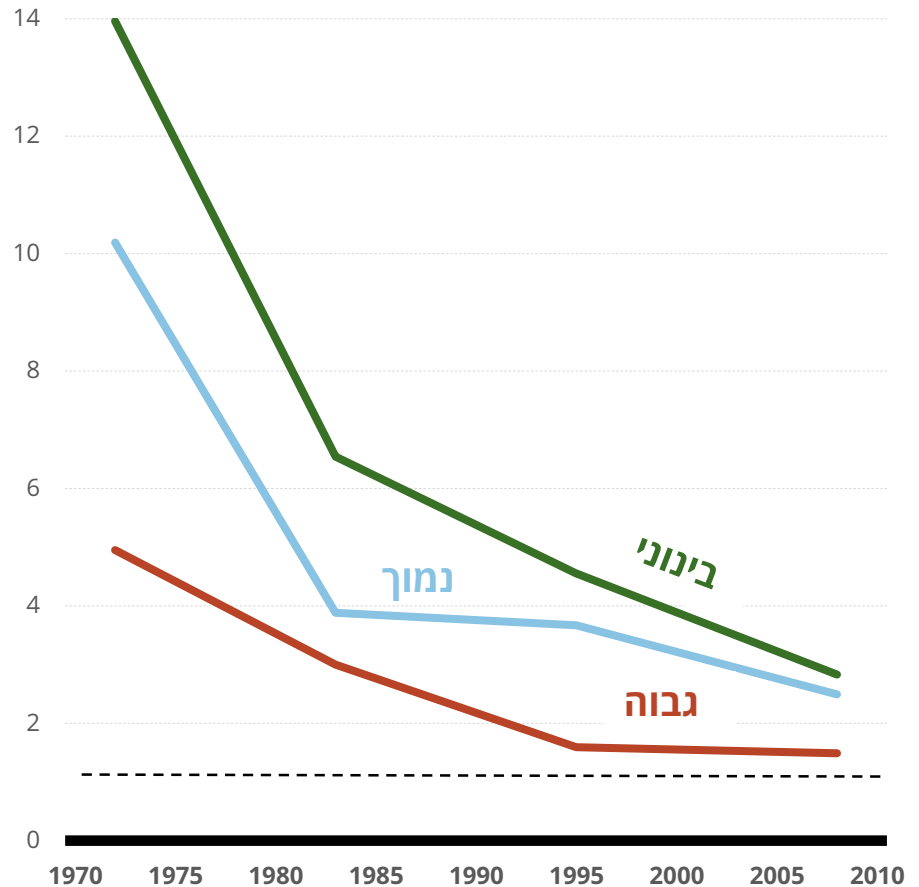

החסמים הם יחסיים - בהשוואה לחסמים של גברים יהודים שנורמלו לערך 1

תוצאות הבחינה האמפירית של המודל

נשים ערביות - חסמים בשוק העבודה

- רמת החסמים היא הנמוכה ביותר במשלח-יד המצריכים רמת מיומנות גבוהה
- במשלח-יד בכל רמות המיומנויות - ירידה בחסמים
- הירידה המשמעותית ביותר התרחשה במקצועות המצריכים מיומנות בינונית, והמתונה ביותר באלה המצריכים מיומנות גבוהה
- במשלח-יד המצריכים מיומנות גבוהה - החסמים בשוק העבודה נמוכים, וגבוהים רק במעט בהשוואה לשל גברים יהודים

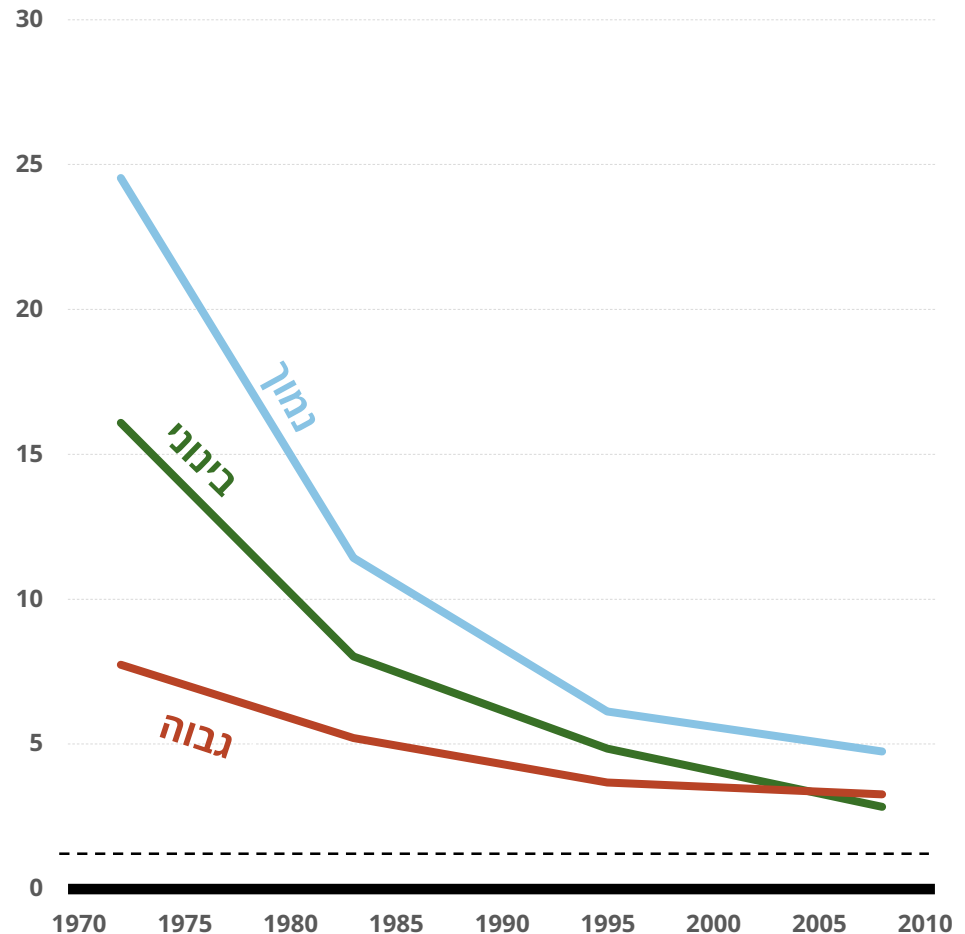

החסמים הם יחסיים - בהשוואה לחסמים של גברים יהודים שנורמלו לערך 1

תוצאות הבחינה האמפירית של המודל

נשים ערביות - סך החסמים

- ירידה ניכרת בחסמים במשלח-יד בכל רמות המיומנויות
- למרות הירידה הניכרת, בפני נשים ערביות עומדים חסמים גבוהים ביחס לגברים יהודים (ולשאר הקבוצות)
- **במשלח-יד המצריכים מיומנות נמוכה או בינונית** - ירידה בחסמים תוצאה של ירידה בחסמים להון אנושי ומחסמים בשוק העבודה
- **במשלח-יד המצריכים מיומנות גבוהה** - עלייה בחסמים לרכישת הון אנושי שקוזה בירידה (אף מעבר לקיזוז) בחסמים בשוק העבודה
- **הירידה המשמעותית בחסמים פעלה להגדלת ההשתלבות של נשים ערביות בשוק העבודה**

החסמים הם יחסיים - בהשוואה לחסמים של גברים יהודים שנורמלו לערך 1

הממשלה העמיקה את הפיתוח הכלכלי תוך הקצאת משאבים משמעותית

עם זאת, התמונה המצטברת מורכבת:

- התקדמות בתחומים רבים

- על אף ההתקדמות, התוצאות של החברה הערבית בשוק העבודה נחותות משל החברה היהודית

- בפני החברה הערבית עדיין עומדים חסמים, בהשוואה לגברים יהודים

- הן בתקופה של טרום-שוק-העבודה (ברכישת הון אנושי) והן בשוק העבודה

- על פני זמן ירידה בחסמים (היחסיים) בשוק העבודה

- תמונה מעורבת בכיווני השינויים בחסמים (היחסיים) ברכישת הון אנושי

לנוכח אי סגירת הפערים עולה הצורך להעמקת המדיניות לצמצום

החסמים בשוק העבודה ובעיקר ברכישת ההון האנושי

תודה על ההקשבה